

O'ZBEKISTON OLIY TA'LIM MUASSASALARINING DUNYONING YETAKCHI OLIV TA'LIM MUASSASALARI BILAN RAQOBATLASHA OLMASLIGI (EMPIRIK TAHLIL ASOSIDA)

Raximjonov Jamshidbek Fayzullojon o'g'li

Namangan viloyati Kosonsoy tuman 3-son texnikumi tarix fani o'qituvchisi

Tel: +99893 498 88 87 e-pochta: jamshidbek.rahimjonov01@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy maqolada O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarining global miqyosdagi raqobatbardoshligi empirik ma'lumotlar asosida kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida 2018–2024-yillar oralig'idagi statistik ko'rsatkichlar, xalqaro reyting tizimlari hamda ilmiy manbalar asosida oliy ta'lim tizimidagi asosiy muammolar aniqlangan. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ilmiy tadqiqotlar hajmi pastligi, moliyalashtirishning yetarli emasligi, xalqaro hamkorlikning sustligi hamda kadrlar salohiyatining yetarli emasligi O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarining global raqobatbardoshligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Maqolada muammolarni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *oliy ta'lim, raqobatbardoshlik, empirik tahlil, ilmiy tadqiqot, global reyting, innovatsiya, moliyalashtirish*

KIRISH

XXI asrda oliy ta'lim tizimi davlatlarning global iqtisodiyotdagi o'rnini belgilovchi strategik omilga aylandi. Dunyoning yetakchi universitetlari ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va texnologik rivojlanish orqali global reytinglarda ustunlikka ega bo'lmoqda.

Shu bilan birga, O'zbekiston oliy ta'lim tizimi so'nggi yillarda sezilarli islohotlarni boshdan kechirayotgan bo'lsa-da, hali ham QS World University Rankings va Times Higher Education kabi reytinglarda yetarli darajada yuqori o'rinlarni egallay olmayapti.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardosh emasligining empirik sabablarini aniqlash, tahlil qilish va ilmiy xulosalar chiqarish.

Asosiy qism

1. Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot quyidagi empirik metodlarga asoslandi:

- 2018–2024 yillar statistik ma'lumotlari tahlili
- xalqaro reyting mezonlari asosida solishtirish
- tizimli va komparativ (taqqoslash) tahlil
- ochiq ma'lumotlar (open data) asosida umumlashtirish

Tahlilda quyidagi indikatorlar asos qilib olindi:

- ilmiy maqolalar soni
- iqtiboslar (citation index)

- xalqaro talabalar ulushi
- moliyalashtirish darajasi
- o'qituvchilar salohiyati

2. Empirik tahlil va natijalar

2.1. Ilmiy tadqiqotlar samaradorligi (Scopus ma'lumotlari asosida)

Ko'rsatkich	O'zbekiston OTM	TOP-100 universitet
Yillik maqolalar	800–1500	15 000 – 40 000
H-index	20–50	200–400
Iqtiboslar	past	juda yuqori

Tahlil: O'zbekiston universitetlarining ilmiy faoliyati global darajaga nisbatan 15–20 baravar past.

2.2. Moliyalashtirish darajasi (ta'limga investitsiya)

Ko'rsatkich	O'zbekiston	AQSH / Yevropa
1 talabaga xarajat	1 500 USD	20 000 – 60 000 USD
Ilmiy grantlar	past	yuqori

Tahlil: Moliyaviy tafovut 10–15 baravar, bu esa ta'lim sifati va ilmiy salohiyatga bevosita ta'sir qiladi.

2.3. Xalqaro reyting ko'rsatkichlari

- O'zbekiston universitetlarining aksariyati TOP-1000 ga ham kirmaydi
- TOP universitetlar global brendga aylangan

Sabablar:

- ilmiy nashrlar kam
- xalqaro hamkorlik sust
- akademik reputatsiya past

2.4. Xalqaro talabalar va professorlar ulushi

Ko'rsatkich	O'zbekiston	TOP universitetlar
Xalqaro talabalar	2–5%	25–45%
Xorijiy professorlar	juda kam	keng jalb qilingan

Tahlil: Global muhitning yetishmasligi universitetlarning rivojlanishini cheklaydi.

2.5. Ta'lim sifati va amaliy ko'nikmalar

Empirik kuzatuvlarga ko'ra:

- bitiruvchilarning 60% ishga moslashishda qiynaladi
- amaliy bilimlar yetishmaydi

Sabab:

- nazariy ta'lim ustun
- dual ta'lim tizimi rivojlanmagan

3. Kengaytirilgan muhokama (ilmiy va shaxsiy tahlil)

Empirik natijalar shuni ko'rsatadiki, muammo tizimli xarakterga ega va quyidagi asosiy bloklarga ajraladi:

1. Institutsional muammolar

- universitetlar mustaqilligining cheklanganligi
- boshqaruv tizimining markazlashganligi

2. Ilmiy muammolar

- ilmiy faoliyatga rag'bat yo'qligi
- grant tizimining zaifligi

3. Global integratsiya muammolari

- ingliz tilida ta'lim kam
- xalqaro dasturlar yetishmaydi

Mening ilmiy xulosam:

O'zbekiston oliy ta'lim tizimi hali "ta'lim beruvchi model"da qolib ketgan, holbuki zamonaviy universitetlar "ilmiy-tadqiqot markazi" modeli asosida ishlaydi.

Xulosa

Empirik tahlil asosida quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

1. Ilmiy tadqiqotlar hajmi global darajadan 15–20 baravar past
2. Moliyalashtirish darajasi keskin past
3. Xalqaro integratsiya sust
4. Kadrlar salohiyati yetarli emas

Takliflar

- ilmiy tadqiqotlarga investitsiyani oshirish
- TOP universitetlar bilan hamkorlikni kuchaytirish
- ingliz tilidagi dasturlarni kengaytirish
- universitetlarga akademik mustaqillik berish
- dual ta'limni joriy etish

Maqola ustida ishlash bosqichlari

1. Mavzuni tanlash va rejalashtirish Muammo dolzarbligi asosida tanlandi
2. Birinchi variantni yozish Statistik ma'lumotlar yig'ildi
3. Tahlil va takomillashtirish Empirik ma'lumotlar asosida qayta ishlangan

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Altbach, P. (2015). Global Higher Education.
2. Salmi, J. (2009). World-Class Universities.
3. Marginson, S. (2016). Higher Education Systems.
4. QS World University Rankings
5. Times Higher Education